

<http://www.diva-portal.org>

This is the published version of a chapter published in *Perspektiv på folkbildning: Fyra forskares tankar om folkligt bildningsarbete*.

Citation for the original published chapter:

Edquist, S. (2015)

Det pragmatiska folkbildningsbegreppet.

In: Henrik Nordvall & Kerstin Rydbeck (ed.), *Perspektiv på folkbildning: Fyra forskares tankar om folkligt bildningsarbete* (pp. 17-41). Linköping: Linköping University Electronic Press

MIMER - nationellt program för folkbildningsforskning

N.B. When citing this work, cite the original published chapter.

Permanent link to this version:

<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-270282>

Det pragmatiska folkbildningsbegreppet

Vad menar vi egentligen med folkbildning? Det är inte precis ett enkelt begrepp, utan ett honnörsord som brukar kopplas samman med en rad positivt laddade ting. I vardagligt tal i Sverige kan man urskilja två dominerande betydelser, som skiljer sig åt beroende på sammanhang. Den kanske allra vanligaste i samhället som helhet är den som ungefär betyder populärvetenskaplig kunskapsförmedling, vilken framför allt utförs av enskilda personer med förmåga att sprida kunskaper. Folkbildare i den meningen är personer som Hans Rosling, Fredrik Lindström eller Maja Hagerman.

Den andra betydelsen lägger betydligt större vikt vid folkbildningen som ett kollektivt projekt, där bildningsmaterialet främst inte förmedlas från en duktig folkbildare till mer eller mindre passiva mottagare, utan där så att säga folket bildar sig självt. Detta är den ideala bild av folkbildning som förmedlas i de *organisationer* som vi brukar kalla för folkbildande, som inte minst mottar statsbidrag för just folkbildning. Här talar vi om folkhögskolor och studieförbund som organiserar studiecirklar, föreläsningar med mera. Det är också dessa aktiviteter som forskningen oftast ringat in som objekt för folkbildningsforskning.

Men hur avgränsas denna folkbildning från andra former av lärande, bildande och utbildande aktiviteter, i exempelvis skolor och universitet? Det är nu det börjar bli svårt. Såväl inom de folkbildande institutionerna som från statsmakternas sida finns en lång tradition att vilja peka ut en sorts folkbildningens kärna, vilken renodlar just det som folkbildningen anses vara till skillnad från andra institutioner. Då brukar det framhåvas att folkbildning är något fritt och frivilligt som äger rum i det civila samhället och där aktiviteterna utgör ett mål snarare än ett medel för något annat.

Som exempel kan tas den definition av folkbildning som används på studieförbundens intresseorganisation Folkbildningsförbundets webbplats. Där sägs folkbildning kännetecknas av *frivilligt deltagande*, att *bildningen har ett egenvärde*, att *lärandet sker i gemenskap*, att det finns *frihet i utformningen av verksamheten* – samt att det finns en *stark anknytning till folkrörelserna*.⁸ Den ideala folkbildningen – fri och frivillig – kan vi se formas diskursivt under hela 1900-talet. Ett tidigt exempel är 1920 års folkbildningsutredning, som i sitt betänkande om det ”fria och frivilliga folkbildningsarbetet” betonade att folkbildningen riktades till *folket*: ”man vänder sig till *alla* oavsett deras föregående utbildning och oavsett vilken samhällsklass de tillhöra”. Det är vidare *inte någon skola*, då ”syftet ej är i främsta rummet att befrämja ren fackutbildning”. Vidare inskräps folkbildningens värde i att ”framför allt att hos så många som möjligt uppväcka medborgarsinne och känsla för de andliga värdenas betydelse”. Folkbildningen riktar sig också *främst till vuxna*, vilket innebär att såväl organisation, metoder som innehåll ”blir väsentligen olika det för barn och ungdom avsedda uppfostringsväsendet”. Till sist betonades självbildningen: ”Det är också en kardinalpunkt i allt folkbildningsarbete, att detta verkligen *leder till [...] självverksamhet*”.⁹

Som privatperson och medborgare vill jag gärna använda mig av en liknande normativ, positiv mening med ordet folkbildning. Då strävar jag efter att betrakta folkbildning som något demokratiskt, fritt och frivilligt och självbildande, med ett ideal om ständigt lärande helt skilt från de nu rådande ekonomistiska normerna där bildning och utbildning ytterst handlar om att skolas och skolas om för arbetsmarknadens krav, ytterligare accelererat genom dagens ”flexibla” norm. Det blir emellertid svårt när man ska agera som forskare. Då man måste vara tydlig med vilka begrepp man använder. Därför vill jag peka på några av svårigheterna när man ska definiera vad folkbildning är.

I den här artikeln argumenterar jag för att folkbildningsbegreppet genomgående är omöjligt att använda som *analytiskt* begrepp. Jag kommer ändå att landa i slutsatsen att det i vissa avseenden trots allt är alldeles utmärkt att utgå från begreppet folkbildning – just på grund

---

⁸ ”Folkbildning” <<http://www.studieforbunden.se/folkbildning>> [2015-09-30].

⁹ SOU 1924:5, s. 9.

av dess vaga och oprecisa natur. Det som *ansetts vara folkbildning* har skapat gråzoner och gränsland mellan olika lärandepraktiker som i sig själva är intressanta att studera. Jag vill mena att det snarast är i det vidsträckta gränslandet mellan å ena sidan folkbildning i snävare mening och å andra sidan vuxenutbildning, kulturverksamhet, skola och ungdomsverksamhet, som det finns potential för fortsatta studier.

Forskare tycker om tydliga och precisa begrepp. Helst ska de vara skilda från den ”verkliga” empiriska verkligheten, som ett abstrakt verktyg man använder för att ringa in och begripliggöra de fenomen som man studerar. Själva termen *folkbildning* menar jag är alltför färgad av vardagsspråkliga associationer – som dessutom både är mångtydiga och värdeladdade – för att den ska kunna fungera som ett sådant analytiskt verktyg visavi de fenomen som man brukar kalla ”folkbildning”.¹⁰

Låt oss ändå fortsätta den redan tidigare inledda diskussionen om hur folkbildning brukar definieras, och ta fasta på det som idag i statens mening är folkbildning – nämligen vilka aktiviteter som får statsbidrag enligt den nuvarande förordningen om *statsbidrag till folkbildningen* (SFS 1991:977). Dessa utgörs av verksamheten i studieförbunden och folkhögskolorna. För studieförbundens del ska *studiecirkelverksamhet* utgöra basen, men därutöver utgår medel till kulturprogram (t.ex. föreläsningar, musikföreläsningar och utställningar) och i mindre utsträckning till så kallad ”annan folkbildningsverksamhet”. Statsbidraget administreras av Folkbildningsrådet, en förening med myndighetsuppdrag sammansatt av representanter för folkhögskolorna och studieförbunden.

Den här indelningen är i mångt och mycket ett arv av historien. Däremot ingår inte *folkbiblioteken* i denna strikta folkbildningsdefinition. Det har förmodligen till stor del att göra med att begreppet folkbildning så gärna associerats med folkrörelser och det civila samhället i allmänhet. Efter att folkbiblioteken nästan fullständigt kommunaliserats efter andra världskriget – processen var i stort sett avklarad på 1960-talet – gled de också ut ur den folkbildningssfär som de tidigare under 1900-talet rätt självklart tillhört. Då framhävdes inte sällan biblioteken som själva kärnan i den folkbildning där folket skulle bilda

---

¹⁰ Jämför Anne Bergs bidrag i denna antologi.

sig självt, exempelvis i 1920-talets folkbildningsutredning som inskärpte att biblioteket var den nod som studiecirklar och föreläsningsverksamhet naturligt behövde kretsa kring.¹¹

Den nämnda föreläsningsverksamheten är också något som gått tillbaka relativt sett. Den var decennierna runt 1900 i mångt och mycket en sorts kärna i folkbildningen, till stor del organiserad av de många föreläsningföreningar som då bildades. Den anordnades också ofta av arbetarinstitut och liknande sena 1800-talsinstitutioner av ofta liberalt snitt. Föreläsningsverksamheten fick tidigt statsbidrag (från 1884) och ännu runt 1910 fick den högre statsbidrag än någon annan folkbildningsgren. Statsbidragen kom sedermera inte alls att öka så starkt. Från 1974 upphörde det separata statsbidraget helt och föreläsningarna inordnades i kategorin kulturprogram, som emellertid ökat starkt i omfattning under senare år.¹²

Under 1800-talets slut blev begreppet folkbildning riktigt vanligt i Sverige, och efter sekelskiftet 1900 slog det igenom på allvar, genom namn på organisationer som *Folkbildningsförbundet* (1903) eller *Västra Sveriges folkbildningsförbund* som 1904 tog detta namn från *Centralbyrån i Göteborg för populära vetenskapliga föreläsningar* (grundat 1901). Under det tidiga 1900-talet hölls dessutom *allmänna svenska folkbildningsmöten*.¹³

Från 1914 kom folkbildningen även på allvar in i statsbudgeten, då en betydelsefull samlingsrubrik kallad ”*folkbildningsåtgärder i övrigt*” infördes för att gruppera några anslagsposter inom ecklesiastikdepartementet: *folkbibliotek, föreläsningar, flyttande folkhögskolekurser, universitetsutvidgning*.¹⁴ Den hängde med till 1960-talets bör-

---

¹¹ SOU 1924:5, s. 10.

¹² SFS 1974:454. Prop. 1980/81:127, s. 36: de tidigare kulturprogrammen skulle vara en del av det som fick bidrag inom den vidare termen *kulturverksamhet* (SFS 1981:519). I nuvarande folkbildningsförordning används termen *kulturaktivitet* (SFS 1991:977, 8 §), men Folkbildningsrådet använder *kulturprogram*. Se vidare Harding, Tannå & Lejhäll (2014).

¹³ Det första hölls i Stockholm 1904, nr 2 i Stockholm 1907, nr 3 i Stockholm 1910 och nr 4 i Göteborg 1912. Även andra ”folkbildningsmöten” anordnades, exempelvis ett i Uppsala 1901. Källa: sökning på ”folkbildningsmöte*” i *Libris*.

¹⁴ Redan 1908–1911 hade dock föreläsningsanslaget riktats till ”populärvetenskapliga föreläsningkurser i folkbildningssyfte”. Att det togs bort kom sig av att en statlig utredning menade att begreppet folkbildningssyfte var mångtydigt, dessutom ville

jan; under samma epok fortsatte emellertid folkhögskolorna att i statsbudgeten listas under rubriken ”folkundervisningen” tillsammans med den övriga obligatoriska skolan. På samma sätt var det i huvudsak studiecirklar, folkbibliotek och föreläsningsverksamhet som inkluderades i de offentliga utredningarnas folkbildningsbegrepp – folkhögskolorna noterades dock som något som ändå tillhörde folkbildningen.¹⁵

Från sent 1960-tal fördes studiecirklar och folkhögskolor samman under rubriken *vuxenutbildning*, tillsammans med den 1968 introducerade kommunala vuxenutbildningen (Komvux). Under samma period skedde också många satsningar på de existerande folkbildningsformerna som i mångt och mycket närmade dem till det formella utbildningssystemet. Det infördes formella utbildningsvägar så som ren yrkesutbildning genom studiecirklar och folkhögskolor, exempelvis fritidsledar- och kontakttolkutbildning. Studiecirklar och folkhögskolor fick då också viktiga roller som komplement till den nya kommunala vuxenutbildningen, genom särskilda satsningar på studiecirklar i vissa elementära skolämnen och för bestämda grupper såsom funktionshindrade och invandrare, i så kallade prioriterade cirklar.¹⁶

Terminologi på engelska

Går vi utanför det svenska språket och till engelskan så hittar vi dels en motsvarighet till det svårångade folkbildningsbegreppet, nämligen *popular education*, men också en rad andra termer som ibland används i skilda kombinationer för att översätta svensk folkbildning, och som delvis närmar sig en större analytisk precision. Ofta utgår man då från *adult education* och lägger dessutom till *non-formal*, alltså *non-formal adult education* – icke-formell vuxenutbildning.

Till att börja med är själva ordet ”education” knepigt, eftersom detta har en vidare betydelse än svenska motsvarigheter – det överstrider nämligen skillnaden mellan ”bildning” och ”utbildning”. Just det svenska *utbildning* uppfattas lätt som något som folkbildning *inte*

---

man tillåta underhållningsinslag: *Förslag angående ändrade grunder för statsunderstöd åt anstalter för populärvetenskapliga föreläsningar avgivet den 12 januari 1911 af tillkallade sakkunniga*, s. 45–46; prop. 1911:216, s. 14, 32.

¹⁵ SOU 1924:5; SOU 1946:68; SOU 1961:44.

¹⁶ Se t.ex. Lindgren (1996), s. 34–35.

är, det vill säga en institution med huvudsyfte att vara ett medel för något annat snarare än ett mål i sig, med betyg, examina och ett ändamål att förbereda för arbetsmarknad eller vidare studier.¹⁷

Begreppet *popular education* brukar användas på rätt olika sätt, ibland ganska snävt, ibland synnerligen vitt. Den snäva versionen synes vara ganska utbredd inte minst i anglosaxiska sammanhang. Då förutsätter det en folkbildning med en radikal och emanciperande betydelse, där *folket bildar sig självt* för att förbättra sin situation. Ofta avses då bildningsprojekt i nära anknytning till sociala rörelser för arbetarklassens eller andra underordnade lagers fromma – gärna med en tanke att erövra kulturen och bildningen för egna syften. Gärna förknippas det också med pedagogisk radikalism i exempelvis Paolo Freires anda.¹⁸ Översatt till svenska skulle framför allt en del av folkbildningen inom ABF och radikala sociala rörelser komma i fråga, men knappast så mycket mer. Inte sällan anses det otänkbart att sådana bildningsprojekt är direkt kopplade till stat eller kommun.

En motsatt och betydligt vidare definition vill snarast täcka in all bildning eller utbildning riktad till de breda folklagren, gärna svarande mot ett allmänt modernt medborgarideal. Därigenom skulle även ”folkundervisning” – exempelvis allmän folkskola – innefattas. Det har hävdats att denna bredare definition av *popular education* är mer ursprunglig, medan den snävare växt fram under 1900-talet.¹⁹

Slutligen finns också försök att ringa in *popular education* så att det ligger någonstans mitt emellan de ovan nämnda polerna. Exempelvis argumenterar Alejandro Tiana Ferrer för att *popular education* snarare bör ses som något som främst är ägnat för lägre klasser, men som inte nödvändigtvis behöver vara detsamma som de folkliga klassernas självbildning för egna emanciperande syften. Det kan då även involvera liberala initiativ att sprida bildning till lägre klasser.²⁰ Just denna

---

¹⁷ Gunnar Hirdman brukar ofta citeras i sammanhanget som ett exempel på denna typiska självsyn inom folkbildningen, att skilja bildning från utbildning; Hirdman (1933), s. 26–27.

¹⁸ Crowther (2013); se även Steele (2007).

¹⁹ Braster (2011), s. 1–5.

²⁰ Ferrer (2011).

mellanposition ligger rätt nära det vi i Sverige brukar mena med folkbildning – som ju till övervägande del faktiskt saknat och saknar uttalade socialt och politiskt emanciperande syften.

Som jag ska återkomma till tror jag *popular education* trots allt är den bästa översättningen till engelska av ”folkbildning”, just därför att det saknar en tydlig och allmänt omfattad definition. Som alternativ till detta har många valt att översätta svensk folkbildning i ordalag som i stället inkluderar *adult education* – vuxen(ut)bildning.²¹ Denna term innefattar i Sverige även mer formaliserad vuxenutbildning som syftar till att ersätta eller kompensera för grundskola och gymnasium – i våra dagar främst Komvux.

Non-formal adult education används rätt ofta för att komma nära det man brukar förstå med folkbildning, utan att hänge sig åt normativa begreppsvärldar. Så gör exempelvis Studieförbundet på sin webbplats (tillsammans med några andra termer som för att helgardera).²² Det är också relativt populärt i forskningsinriktade sammanhang när svensk folkbildning omtalas.²³ Med detta begrepp vill man ringa in vuxenutbildning som inte är en ”skola”, utan sker i lösare former med frivillighet, utan examina och betyg. I svenskt språkbruk blir *non-formal* och *formal adult education* en motsvarighet till åtskillnaden mellan ”folkbildning” och ”vuxenutbildning”. Det är fritt och frivilligt, men utan någon vare sig positiv eller negativ värdeladdning.

Non-formal är dock att se som någonting mer uppstyrt än *informal education*, som saknar de organisatoriska inslag som ändå finns i *non-formal education*. Det innefattar alla former av lärande i alla övriga sammanhang, ungefär som man kan tala om att det finns *kultur* överallt.

---

²¹ Kombinationen ”popular adult education” finns också, se exempelvis Rubenson (1994); Arvidson (1995).

²² ”Studieförbundet is one of the largest study associations for adult education in Sweden. We work mainly in the field of non-formal life-long learning. We have been part of the tradition of non-formal adult education – folkbildning – in Sweden since our foundation in 1959.” <<http://www.studieforamjandet.se/Ovrigt/About-Studieforamjandet>> [2015-09-30].

²³ Se exempelvis ”Non-formal adult education in the Nordic countries 2011–2012”, NVL, Nordiska rådets nätverk för vuxnas lärande, <<http://nvl.org/dig/Non-formal-Adult-Education-in-the-Nordic-countries-2011-2012>> [2015-09-30].

Att skilja mellan *formal* och *non-formal education* är emellertid ibland problematiskt. De mer lösliga delarna såsom de flesta studiecirk- lar kan oftast enkelt definieras som *non-formal* – de varar ofta en kort tidsperiod och arbetar efter mycket fria former. De syftar sällan eller aldrig till ren *utbildning*.²⁴ Går vi till folkhögskolorna är det en definitionsfråga i vad mån de inte lika gärna kan kallas formella vuxen- utbildningsinstanser. De har omdömen (en sorts betyg), kan ibland kompensera för gymnasieutbildning och är i vissa fall direkt yrkesför- beredande eller högskoleförberedande. Folkhögskolornas verksamhet kan knappast placeras entydigt i någon av fällorna: de är *både* icke- formell och formell vuxenutbildning.

En slutsats kan vara att det är så svårt att översätta svensk folkbild- ning till andra språk att man väljer att inte översätta det alls. Vissa har redan gjort just så. Exempelvis utför Folkbildningsrådet detta Alexan- derhugg och använder helt enkelt den svenska termen *folkbildning* även på engelska med hänvisning just till oklarheten.²⁵ Detta tror jag emellertid riskerar att – säkert tvärt emot intentionerna – konsekra svensk folkbildning som en unik kategori med en sorts eget väsen. Syftet att framhäva det problematiska leder till dess motsats: ett in- skärpande av svensk ”folkbildning” som något särskilt.

Den ideala folkbildningen ställd mot den faktiska folkbildningen

Låt oss mynna ut i konstaterandet att det finns en ideal folkbildning – grovt talat motsvarande det engelska begreppet *non-formal adult education* – som kännetecknas av följande kriterier:

- fritt och frivilligt deltagande
- frihet att utforma verksamheten

---

²⁴ En variant vore kanske också att återanvända termen i 1917 års folkbildningskom- mitté i Storbritannien: ”adult education (other than technical or vocational)”, se Törn- qvist (1996), s. 59.

²⁵ ”Folkbildning in Sweden” (2007): <www.folkbildningsradet.se>, sökväg: Startside > Folkbildning > Translations > English [2015-09-30].

- bildningen ska vara ett mål, inte medel, och verksamheten skiljer sig från den som utövas i skolor och på universitet – det är inte fråga om *utbildning*
- det är fråga om bildningsverksamhet, inte underhållning eller hobby
- verksamheten riktar sig till vuxna
- verksamheten är oberoende av ekonomiska intressen liksom av stat och kommun

Genom några exempel från nutid och historia blir det åtminstone rörande några av dessa kriterier tydligt att den reella verksamhet som äger rum inom folkbildningsorganisationer som studieförbund och folkhögskolor ofta är svår att passa in i definitionen.

Det kriterium som kanske lättast uppnås av folkbildningsinstitutionerna är det om *fritt och frivilligt deltagande*. Statsbidragsberättigade studiecirklar och folkhögskolor är aldrig obligatoriska på samma sätt som grundskolan är det, och som gymnasiet och alltmer högskoleutbildning är *i realiteten*. Men om man tänjer lite på saken och tänker sig att någon vill bli fritidsledare – då är hen i stort sett tvungen att uppsöka en lämplig folkhögskola för utbildningen.

Vad gäller *friheten att utforma verksamheten* är den också något så när oproblematiske; verksamheten har aldrig varit lika detaljreglerad som skolor och universitet. Samtidigt har reglerna för statsbidrag till folkbildningens grenar under lång tid varit mer eller mindre detaljerade i form av kriterier för antal möten, deltagare, längd på sammankomster, med mera. Det gällde särskilt före 1991, då sådana bestämmelser var direkt formulerade av regeringen genom förordningar (i regel med förankring i riksdagsbeslut) och Skolöverstyrelsens olika föreskrifter. Det har också funnits en rad bestämmelser för hur folkbildningens organisationer ska se ut, där folkhögskolor skulle ha en styrelse eller där studiecirklar måste förmedlas genom studieförbund med en viss storlek. De här regelverken har haft stor betydelse för att forma bilden av vad en studiecirkel egentligen är, och kanske allra viktigast har statsbidragssystemets ”organisationsbyggande” funktion varit. Folkbildning är något som förmedlas genom godkända studieförbund och folkhögskolor. Sedan har dessa studieförbund och folkhögskolor agerat utefter en egen rationalitet.

När vi kommer till det tredje kriteriet börjar det bli än mer problematiskt. Idealbilden om folkbildning som något annat än *utbildning*, något som ska vara ett självändamål och inte ett medel, har alltid varit i särskilt hög grad just ett ideal som inte helt gått att förena med det som faktiskt gjorts inom folkbildningsinstitutionerna. Från senare decennier kan man hänvisa till studier som exempelvis påvisat att studiecirklar i realiteten ofta utformas ungefär som ”vanlig” skolundervisning.²⁶ Men det finns också många fall där folkbildningen explicit fungerat som en utbildningsform avsedd att ge behörighet till yrken eller vidare utbildning. Jag har redan nämnt 1970- och 1980-talens prioriterade studiecirklar och de rena yrkesutbildningarna till fritidsledare och kontakttolkar. För studieförbundens kontakttolkutbildningar finns ansökningsförfaranden, kunskapsprov och *utbildning* (man använder det ordet) med obligatorisk närvaro som sedan ger en sorts examen.²⁷ Vidare kan man exemplifiera med SFI-cirklar och de många fall från 1990-talet och framåt där studieförbund och folkhögskolor mer eller mindre frivilligt gått in på en avreglerad utbildningsmarknad och exempelvis erbjudit utbildning inom ramen för Kunskapslyftet och liknande.²⁸

Men detta är inte alls något nytt. Även det sena 1800-talets och tidiga 1900-talets folkbildningsinstitutioner ägnade sig i realiteten till stor del åt en form av ”nyttig” medborgarbildning, där folkhögskolor och studiecirklar fungerade som ersättning för ett ännu outvecklat skolsystem. Man gick helt enkelt i IOGT:s eller ABF:s studiecirklar för att lära sig språk och olika andra färdigheter, så som kommunalkunskap och föreningskunskap. I de landsbygdspräglade studieförbunden SLS och JUF förekom också en rad jordbruksrelaterade ämnen. Den tidiga folkhögskolan var länge i hög grad en ren utbildningsinstitution för landsbygdens ungdom, och växte fram parallellt med de lantmannaskolor som ofta var direkt sammantvinnade med en folkhögskola. På olika sätt erbjöd alltså folkhögskolan från början i viss

---

²⁶ Byström (1976–1977).

²⁷ ”Kontakttolkutbildning”, Studieförbundet Vuxenskolan <<http://www.sv.se/avdelningar/sv-stockholm/tolkutbildning/grundutbildning-tolk/>> [2015-09-30].

²⁸ Petersen (2006).

mån ren yrkesutbildning.²⁹ Folkhögskolan fick också på 1950-talet rätt att utfärda *omdömen* efter fullbordad kurs, vilket var följden av en sorts kompromiss mellan de aktörer som ville ge folkhögskolorna rätt att ge regelrätta betyg och dem som helt var emot detta.³⁰

Även inom studieförbundens verksamhet med studiecirklar växte rent yrkesutbildande cirklar fram. En undersökning under tidigt 1960-tal gav vid handen att ungefär fyra procent av studiecirkelarna ägnade sig åt vad som borde kallas yrkesutbildning. Detta kom att ses som ett problem och medförde visst gnissel mellan studieförbunden och de rena yrkesskolorna.³¹ Genom att den kommunala vuxenutbildningen sjösattes 1968 ansågs dock nödvändigt att precisera skiljelinjerna mellan denna och vad som förekom inom studieförbund. I vuxenutbildningsförordningen av 1967 hade medgivits att viss kommunal vuxenutbildning kunde ske genom studiecirklar, men de exakta reglerna formulerades av Skolöverstyrelsen som utpekade vilka specifika ämnen som kunde utformas i studiecirkelns form.³²

Gränsdragningen mellan folkbildning och vuxenutbildning har där- efter både diskuterats och reglerats på olika sätt, i regeringspropositioner, statliga utredningar och i allmän debatt. Från 1950-talet och framåt har folkbildningens gränsdragningsproblematik dessutom till stor del riktats mot sådana aktiviteter som inte ansetts bildande nog. Det har i hög grad rört sig om olika estetiska ämnen och fritidsaktiviteter. Efter uppmaning från regering och riksdag 1952 utfärdade Skolöverstyrelsen en sorts svart lista över ett antal ”hobbybetonade ämnen” som inte kunde komma i fråga för statsbidrag till studiecirklar. Denna innefattade ”sport- och idrottsutövning (t.ex. bordtennis, gymnastik, orientering)”, ”sällskapsspel (t.ex. bridge, schack)” samt ”sällskapslekar (t.ex. sällskapsdans, folkdans, folklekar)”. Dessutom riktades en uppmaning till studieförbunden att vid fråga om statsbidrag till studiecirklar som dessutom sysslade med ”övningsarbete”, tillse noga att dessa verkligen ägnade sig åt ”kvalificerat studiearbete”. Och inte

---

²⁹ Swensson (1968), s. 176, 217–219; Landström (2004), s. 51; Lundh Nilsson (2010), s. 82–83.

³⁰ Hartman (1993), s. 190–191.

³¹ SOU 1966:3, 581–584; prop. 1967:85, 73–74.

³² SFS 1967:452, 3 §, 57 §; *Aktuellt från Skolöverstyrelsen* 1967/68:54, s. 1–16; *Aktuellt från Skolöverstyrelsen* 1967/68:64, s. 1–2; Johansson (1990).

minst skulle de ha goda ledare.³³ Denna korta förteckning utökades 1956 och 1958, även då med en nivå där statsbidrag var helt uteslutet (t.ex. till ”värdinnekurser” och ”modellbygge”), och en annan där man måste vara extra försiktig (t.ex. ”matlagning” och ”tv-bygge”).³⁴ En viktig faktor i detta var också 1950-talets viktiga ungdomspolitiska reform, då ett nytt statsbidrag instiftades 1954 för *ungdomens fritidsverksamhet* i så kallade *fritidsgrupper*. Dessa aktiviteter skedde ibland inom ramen för studieförbunden (sedan tidigare hade den organiserade fritidsverksamheten för ungdom i Sverige haft nära kopplingar till folkbildningen, inte minst genom den s.k. hemgårdsrörelsen), och det blev aktuellt att definiera skiljelinjerna mellan studiecirkelns och fritidsgruppers verksamheter – där det krävdes mer teoretiska och rent bildande ändamål för de förstnämnda.³⁵

I folkbildningsreformen 1963, då en ny statsbidragsförordning utfärdades, framkom en mer positiv syn på praktiska ämnen. Det slogs där fast att man inte kunde göra någon lista över förbjudna ämnen, utan man måste från fall till fall istället utgå från vilket faktiskt syfte och vilka omständigheter som rådde kring ett specifikt praktiskt inriktat ämne – om det ändå kunde anses bidra till folkbildningens mål. Tvistefrågor skulle avgöras i Skolöverstyrelsen efter samråd med studieförbundens gemensamma pedagogiska nämnd.³⁶

Trots detta återkom de detaljerade ”svarta listorna” återigen mot slutet av 1960-talet, för att sedan leva kvar ända tills statsbidragssystemet reformerades 1991. För att administrera gränsdragningsfrågorna mellan statsbidragsberättigad studiecirkelverksamhet och annan verksamhet bildades 1967 den så kallade Folkbildningens gränsdragningsnämnd (FGN) inom Skolöverstyrelsen, med representanter för studieförbunden. Denna utfärdade sedan med jämna mellanrum krite-

---

³³ SFS 1952:602, 26 § i; Undervisningsavdelningens protokoll 1952-08-26, 2 §, i Skolöverstyrelsens arkiv, 08 Undervisningsavdelningen, A I a, vol. 1.

³⁴ SFS 1956:251, 26 § h; Undervisningsavdelningens protokoll 1956-07-17, 3 §, i Skolöverstyrelsens arkiv, 08 Undervisningsavdelningen, A I a, vol. 15; *Aktuellt från Skolöverstyrelsen* 1958:17, punkt 83, s. 266–268.

³⁵ *Aktuellt från Skolöverstyrelsen* 1958:17, punkt 83, s. 267–268.

³⁶ Prop. 1963:36, s. 12–13, 62; *Bidragsvillkor och avgränsningsfrågor i studiecirkelverksamheten*, s. 6–7; protokoll från Pedagogiska nämnden i Folkbildningsförbundet med föregångares arkiv, 03 Samverkande Bildningsförbunden, F3B, vol. 1.

rier för hur gränserna skulle dras, gärna med listor över förbjudna ämnen – man diskuterade även vilka studiematerial som kunde godkännas för användning. Gränserna drogs mot hobby- och fritidsämnen, mot yrkesutbildning och mot formell vuxenutbildning.³⁷ Listorna över ämnen kunde ändras från år till år, vanligen efter diskussioner inom FGN; exempelvis tillkom ”lampsärmstillverkning eller lampsärmssömnad” 1982 och ”blomsterarrangemang” 1989 bland de förbjudna ämnena.³⁸

En ny sådan gränsdragningsfront uppstod också efter 1974 i och med det då nya statsbidraget till *kulturprogram* inom folkbildningen, som införlivade det gamla statsanslaget till föreläsningar. Sedan dess fram till idag har en stor del av studieförbundens verksamhet bestått i kulturverksamhet – och det är förstås en smaksak i vad mån denna ska kallas folkbildning, kulturverksamhet, eller bådadera. Det blev nu aktuellt att avgöra gränsdragningen i fråga om vissa estetiska ämnen – skulle de betraktas som studiecirklar eller kulturverksamhet i statsbidragshänseende? Detta växlade något över tid, där 1981 års folkbildningsreform innebar en insnävning av begreppet studiecirkel så att exempelvis ”körsång, ensemblespel, dans och teater” hädanefter skulle få studiecirkelbidrag endast om ”huvudsyftet med verksamheten är att på studiecirkelmässiga grunder vidga deltagarnas kunskaper och allmänna orientering i respektive ämne”. Sådan verksamhet skulle i stället få bidrag som kulturverksamhet om den ”syftar till att förbereda för framträdanden inför publik eller i övrigt inte arbetar enligt de grunder som anges ovan”.³⁹ Vid halvårsskiftet 1982 upphörde också möjligheten att få statsbidrag för studiecirklar ”inom ämnesområdena folklig dans, jazzdans och klassisk balett samt andra former av dans”, men senare under 1980-talet återkom successivt möjligheterna att få cirkelbidrag för dans.⁴⁰

Bara att dessa diskussioner förts och måst föras visar om inte annat på hur flytande gränsen är mellan å ena sidan ”(folk)bildning”, som

---

³⁷ Se Edquist 2015.

³⁸ SÖ-FS 1982:173; SÖ-FS 1989:71; för diskussionen om blomsterarrangemang, se FGN minnesanteckningar 1988-10-06, s. 4, i Skolöverstyrelsens arkiv, delarkiv 83, Avd. för vuxenutbildningen, underarkiv 03: enheten för studieförbund 1982–1991, F1A, vol. 1. Se även Hartman (2003), s. 189–196.

³⁹ SÖ-FS 1981:138.

⁴⁰ Prop. 1980/81:127, s. 62; SÖ-FS 1982:173; SÖ-FS 1985:111; SÖ-FS 1986:151; SÖ-FS 1988:131; SÖ-FS 1990:62.

allmänt har ansetts kräva ett visst inslag av teoretiska studier, och å andra sidan kultur-, ungdoms- och hobbyverksamhet. En mer snävt dragen gräns mellan teoretiskt och praktiskt inriktad bildning kan även på goda grunder anses utgå från en ytterst tvivelaktig syn på vad bildning och lärande är och kan vara, som diskriminerar det lärande som ändå sker genom rent praktiskt utövande. Tendensen att utdefiniera ”hobbyämnen” och andra estetiska cirkelämnena har dessutom haft en genusslagsida, eftersom det mestadels rör ämnen med hög andel kvinnliga deltagare.⁴¹

Ytterligare en aspekt som är problematisk inte minst vid översättningssammanhang rör *åldern* på dem som folkbildningen inbegriper. Är folkbildning något som endast riktar sig till vuxna, vilket förstås blir extra viktigt om man på engelska talar om *adult education*? Såväl studiecirkelar som folkhögskolor har dock traditionellt sett även riktat sig mot vad vi idag skulle kalla ungdomar – för studiecirkelarnas del har huvudregeln varit att deltagarna ska vara 14 år och uppåt. I vissa fall har det varit möjligt även för yngre att delta i studiecirkelar, nämligen i musikcirkelar.⁴² Man kan redan här konstatera att svensk folkbildning till ganska stor del består i ren ungdomsverksamhet – vi har redan varit inne på gränsdragningsfrågorna mellan studiecirkelar och fritidsverksamhet. Till detta kan man exempelvis lägga folkbibliotekens verksamhet för barn – vore det rimligt att säga att det *inte* är folkbildning om folkbiblioteken i övrigt betraktas som folkbildning?

Till sist kan vi diskutera tendensen att associera folkbildning med *folkrörelserna*, det vill säga med den civila eller enskilda sektorn – något som sker utanför den statliga och kommunala utbildningsverksamhetens hägn. (Men också oberoende av marknadskrafterna.) Stora delar av den svenska folkbildningen är i formell mening fristående från stat, landsting och kommun, nämligen de flesta av studieförbunden och de folkhögskolor som inte är landstingsägda – samtidigt som även dessa genom statsbidragssystemen i viss mån inordnat sig i vissa styrande ramar. Förutom just de landstingsägda folkhögskolorna och

---

⁴¹ Se här Waldén (1994).

⁴² Dispensen för musikcirkelar infördes med SFS 1953:392, 24 §. I och med SFS 1963:463, 9 § d, sänktes minimiåldern genom att kravet blev att man skulle fylla minst 14 år under det kalenderår som cirkeln hölls.

den folkbildning som emanerat från statliga instanser som universiteten och (före 2000) Svenska kyrkan, kan man också konstatera att många av de stora studieförbunden ingått i en folkrörelsefär med nära kopplingar till den politiska sfären (framför allt de med direkta band till de politiska partierna: ABF, Medborgarskolan och Studieförbundet Vuxenskolan). Denna aspekt av studieförbunden som en del av det ”starka samhälle” med nära band mellan stat och intresseorganisationer som växte fram under 1900-talet, har inneburit att de i mångt och mycket kunnat ses som representanter för en sorts utvidgad statsbyråkrati. Just denna syn på studieförbunden har exempelvis förmedlats från fria grupper på kulturens område, som i kulturpolitiska sammanhang konkurrerat om statsmedel med just studieförbunden i kölvattnet efter 1974 års kulturpolitik. Dessa betraktade sig då själva som friare och mer demokratiska än studieförbunden.⁴³

Det har också fortsatt inskräpts att folkbildning inte ska bedrivas som vinstdrivande verksamheter, och enligt den femte paragrafen i 1991 års statsbidragsförordning får statsbidrag inte användas till ”verksamheter med kommersiellt syfte”. Samtidigt har utvecklingen mot en decentraliserad utbildningsmarknad under senare decennier drivit åtminstone vissa enheter inom folkbildningen i denna riktning.⁴⁴ Detta har i några fall fått långtgående konsekvenser, som när ABF:s avdelning Nordöstra Storstockholm gick i konkurs 2014 efter bland annat vidlyftiga fastighetsaffärer – en episod som också blev katastrofal för den avdelningen förvärvade Brunnsviks folkhögskola, som utan större hänsyn till skolans historia helt sonika flyttades till Borlänge och Sollentuna.⁴⁵

---

⁴³ Svenska Teaterförbundet och Teatercentrum, brev 1974-02-12 och 1974-02-11 till Utbildningsdepartementet (U dnr 6½/74), i Ecklesiastikdepartementet/Utbildningsdepartementets arkiv, delarkiv 01: Ecklesiastikdepartementet, huvudarkivet 1840–1974, konseljakt 1974-03-08, A 1, vol. märkt ”Kap. 25 del 1”. Se också gemensamt spontant remissvar från Danscentrum, Filmcentrum med flera, juni 1980, i Ecklesiastikdepartementet/Utbildningsdepartementets arkiv, delarkiv 22: Utbildningsdepartementet, huvudarkivet 1975–, E1A, vol. 1435 {regeringsakt 1981-02-19 nr 13, 5:e vol.}.

⁴⁴ Petersen (2006).

⁴⁵ Se exempelvis Isaksson (2014).

Den ideala folkbildningen och den organisatoriska folkbildningen

Man kan tala om en spänning mellan å ena sidan folkbildningen som man velat definiera den när den avgränsas mot andra verksamheter – *den ideala folkbildningen* – och folkbildningen som den faktiskt ser ut – *den organisatoriska folkbildningen*.

Den *ideala folkbildningen* uppfyller de mål som exempelvis statsbidragsförordningen ställer upp, och motsvarar det ”folkbildnings-etos” som forskningen identifierat som ideologisk figur.⁴⁶ Dessa särskiljande drag ligger till stor del i linje med vad som på engelska brukar kallas *non-formal adult education*.

Att jag talar om *den ideala folkbildningen* ska inte misstolkas som att det finns en samstämmig vilja inom studieförbund och folkhögskolor att den egna verksamheten tydligt ska skilja sig åt från exempelvis kommunal vuxenutbildning och yrkesutbildning. Tvärtom har det ibland snarast varit så att det varit statsmakterna som önskat renodla folkbildningens särart gentemot övrig bildning och utbildning, medan studieförbund och folkhögskolor själva menat att de ägnat sig även åt sådant som snarare brukar kallas vuxenutbildning än folkbildning. Så gick tongångarna exempelvis i ett ”upprop för svensk folkhögskola” som protesterade mot den statliga folkhögskoleutredning som föregick folkbildningsreformen 1991:

Särskilt uppseendeväckande och alarmerande är kommitténs skrivningar om folkhögskolans arbetsuppgifter i framtiden, där alltför stark betoning läggs på uppgifter inriktade mot organisationer och folkrörelser, samtidigt som den traditionella uppgiften som vuxenutbildare tonas ner. Folkhögskolan har alltid utgjort ett alternativ för människor, som inte passar in i samhällets övriga former av vuxenutbildning, och den rollen måste utvecklas offensivt istället för att nedrustas.⁴⁷

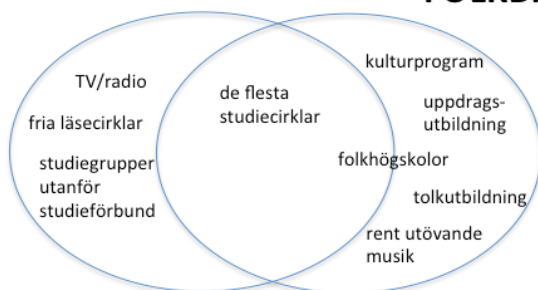
⁴⁶ Sundgren (1998), s. 11–18; Sundgren (2000), s. 121f.

⁴⁷ ”Upprop för svensk folkhögskola” (1991-01-31), i Ecklesiastikdepartementet/Utbildningsdepartementets arkiv, delarkiv 22: Utbildningsdepartementet, huvudarkivet 1975–, E1A, vol. 3380 {regeringsakt 1991-02-14 nr 22, 2:a vol.}, i början av akt U dnr 2468/90. Se även Bosse Bergnéhr, brev 1990-10-17 till Göran Persson (U dnr 3142/90); Kent Jakobsson, brev 1990-10-30 till Göran Persson (U dnr 3362/90); båda i Ecklesiastikdepartementet/Utbildningsdepartementets arkiv, delarkiv 22: Utbildningsdepartementet, huvudarkivet 1975–, E1A, vol. 3381 {regeringsakt 1991-02-14 nr 22, 3:e vol.}.

Den *organisatoriska folkbildningen* är samlingen av de institutioner som allmänt brukar kallas för folkbildning. Studieförbunden (med sina studiecirklar och kulturprogram) och folkhögskolorna utgör kärnan i denna folkbildning idag, och ur ett historiskt perspektiv måste vi även räkna in folkbiblioteken och den föreläsungsverksamhet som anordnats utanför studieförbunden. Det förefaller också rimligt att inkludera sådant som åtminstone i äldre tider självklart sågs som folkbildning, såsom universitetens populärvetenskapliga kurser och föreläsningar som blomstrade under det tidiga 1900-talet.

IDEAL FOLKBILDNING

ORGANISATORISK FOLKBILDNING

För skapandet av den organisatoriska folkbildningen har statsbidragssystemen haft en avgörande betydelse. Bidragen med sina villkor har skapat en institutionsstruktur som starkt påverkat det vi kallar folkbildning.⁴⁸ En av de förnämsta metoderna är just att de format de konkreta organisationerna, med studieförbund, folkhögskolor, länsbildningsförbund m.m. Inom dessa organisationer har verksamheten ibland legat i gränsmarkerna till det som man kanske snarare velat kalla ungdomsverksamhet, yrkesutbildning eller klassisk kulturverksamhet. Och som ett brev på posten har det uppkommit behov av att

⁴⁸ Se även Bjurström (2013), s. 46–47, 83–84, 86.

skapa gränser mellan (ideal) folkbildning och annan verksamhet, samtidigt som man ofta sett det som oproblematiskt att de egna organisationerna ändå skulle kunna bedriva denna andra verksamhet.

Sammanfattande diskussion: för en pragmatisk folkbildningsforskning

Tidigare forskning om folkbildning har viss tendens att överbetona den ”klassiska” folkbildningen, där det finns ett ”folkbildningsetos” – sådana aktiviteter som utgör huvudfåran inom studiecirkel- och folkhögskoleverksamheten. I någon mån kan man också spåra en benägenhet att betrakta sådana aktiviteter inom folkbildningsinstitutionerna som snarare kan betraktas som formell vuxenutbildning, kulturverksamhet eller ren underhållning som något apart, som ”egentligen” inte borde höra dit, och så spårar man olika orsaker till att verkligheten inte motsvarar idealen.

Den tidigare folkbildningsforskningen har i regel koncentrerat sig på aktiviteter som *både* är ideal och organisatorisk folkbildning; aktiviteter inom klassiska folkbildningsorganisationer som mer eller mindre motsvarar särartsidealerna i kontrast till skola och annan instrumentell utbildning. Men det finns alltså dels organisatorisk folkbildning som inte är ideal folkbildning, dels ideal folkbildning som inte är organisatorisk folkbildning. Till det sistnämnda hör exempelvis folkbildande verksamhet inom nya sociala rörelser, som inte rapporteras genom studieförbunden. Ibland är det fråga om studiecirklar, men även mer informella former av folkbildning.⁴⁹ Ett än mer oorganiserat men ändå tydligt folkbildande fenomen som är vanligt är alla de fristående bokcirklar och andra läsargemenskaper som också existerar idag.⁵⁰

---

⁴⁹ Nordvall (2008).

⁵⁰ Enligt ännu ej publicerade data från Kerstin Rydbecks pågående forskningsprojekt om bokcirklar, stod 60 % av de bokcirklar som inventerades i Uppsala län under 2013 utanför studieförbunden. Se strömmande videoklipp med Rydbeck på <www.megafoner.se/2014/10/14/motesplats-litteratur-om-bokcirklar-30-oktober> [2015-09-30].

En annan företeelse – som inte heller är folkbildning i statsbidragsförordningens ögon – är radions och tv:s dokumentärer och populärvetenskapliga program.⁵¹ Enskilda människors personliga tillägnelse av bildningsstoff, med hjälp av böcker eller personer som föreningen *Vetenskap och folkbildning* sedan 1987 ger pris till som ”Årets folkbildare”, bör också kunna sägas ligga i linje med den ideala folkbildningen. Sådana aktiviteter brukar ibland anses bryta mot det kriterium om kollektiv delaktighet och demokratiska former som ofta framhävs som utmärkande för folkbildningen. Å andra sidan skiljer de sig knappast principiellt från den föreläsningsverksamhet som ännu förekommer i studieförbunden och rapporteras som kulturprogram.

På engelska menar jag att olika begrepp kan användas för att översätta folkbildning, beroende på sammanhanget. För vissa analytiska ändamål, när det inte alls är viktigt i vilken organisatorisk form verksamheten bedrivs och när huvudmålet är att fånga in bildningsaktiviteter som tydligt skiljer sig från formell vuxenutbildning, skola och universitet, förefaller *non-formal adult education* vara det bäst lämpade. Men då måste det ske med stor försiktighet. Det vore uppenbart olyckligt att exempelvis föra all verksamhet i studiecirkel och folkhögskolor till denna fälla, eftersom det finns så mycket av (ut-)bildningen som snarare bör klassas som *formal* än *non-formal*. För många av kulturprogrammen ligger dessutom en annan huvudetikett än *education* närmast till hands. Till sist är ordet *adult* ibland helt missvisande, eftersom svensk folkbildning ofta berör även barn och ungdomar.

Om man ändå vill ha ett begrepp som motsvarar det svenska *folkbildning* tror jag, som nämnts ovan, att det vore missriktat att göra som Folkbildningsrådet och använda den svenska termen även på engelska. Det skulle skapa en föreställning om svensk folkbildning som något närmast unikt, vilket den inte är. De verksamheter som förekommer däri har i regel direkta motsvarigheter i en mängd andra länder. Istället är det rimligast att översätta det vaga och oprecisa begreppet folkbildning med det lika vaga och oprecisa *popular education*. Ett sådant ord används då inte som analytiskt begrepp, utan som en inringning av de disparata aktiviteter som innefattas i den *organisatoriska* eller reella

---

⁵¹ Om radions framträdande folkbildande verksamhet från 1920- till 1940-talen, se Nordberg (1998). Även in i vår egen tid har SR, SVT och inte minst UR haft ett uttalat folkbildningsuppdrag, se SOU 2005:1, s. 41, 57, 266, 271, 279f.

folkbildningen – *formal* och *non-formal adult education*, liksom ungdoms- och kulturverksamhet.

För forskningen om folkbildning finns det bara vinster att hämta genom att pragmatiskt vidga definitionen. Den skulle kunna utgå från vad jag vill kalla *det pragmatiska folkbildningsbegreppet*, som utgör summan av både den organisatoriska och den ideala folkbildningen. Det skulle fortsätta att finnas behov för de klassiska frågorna inom folkbildningsforskningen: pedagogiska och didaktiska studier av lärandeprocesserna samt idéhistoriskt inriktade analyser av de olika bildningsideal som påverkat verksamheten. Men ett vidare folkbildningsbegrepp – där gråzonerna gentemot andra fält inte betraktas som problem utan tvärtom som spännande utgångspunkter för nya forskningsområden – kan bara vara fördelaktigt.⁵² Folkbildningsforskningen skulle därigenom i högre grad öppna sig mot nya och mindre utforskade fält. Den skulle på ett självklart sätt förena sig med exempelvis forskning om kulturpolitik och ungdomskultur, utifrån det faktum att folkbildningsinstitutionerna varit och är viktiga aktörer inom kulturpolitik och ungdomsverksamhet.

---

⁵² Vad gäller exempelvis folkbildningens yrkesutbildande roll har redan viktig ny forskningsmark brutits, exempelvis Landström (2004); Lundh Nilsson & Nilsson (2010).

Källor och litteratur

Arkiv

Ecklesiastikdepartementet/Utbildningsdepartementets arkiv:

- delarkiv 01: Ecklesiastikdepartementet, huvudarkivet 1840–1974 (*Riksarkivet, Marieberg*).
- delarkiv 22: Utbildningsdepartementet, huvudarkivet 1975– (*Riksarkivet, Arninge*).

Folkbildningsförbundet med föregångares arkiv:

- delarkiv 03: Samverkande Bildningsförbunden 1936–1968 (*Riksarkivet, Arninge*).

Skolöverstyrelsens arkiv:

- delarkiv 08: Undervisningsavdelningen 1952–1964 (*Riksarkivet, Arninge*).
- delarkiv 83, Avd. för vuxenutbildningen, underarkiv 03: enheten för studieförbund 1982–1991 (*Riksarkivet, Arninge*).

Tryckta källor

”Folkbildning in Sweden” (2007): <www.folkbildningsradet.se>, sökväg: Startside > Folkbildning > Translations > English [2015-09-30].

”Folkbildning”, Folkbildningsförbundet

<<http://www.studieforbunden.se/folkbildning>> [2015-09-30]

Hirdman, Gunnar (1933), ”Arbetarbildning – linjer och mål. I. Trenne grenar – en grundsats”, *Studiekamraten* 1933, s. 26–27.

”Kontakttolksutbildning”, Studieförbundet Vuxenskolan

<<http://www.sv.se/avdelningar/sv-stockholm/tolkutbildning/grundutbildning-tolk/>> [2015-09-30].

Libris, nationellt bibliotekssystem, <libris.kb.se> [2015-09-30].

”Non-formal adult education in the Nordic countries 2011–2012”, NVL, Nordiska rådets nätverk för vuxnas lärande, <<http://nvl.org/dig/Non-formal-Adult-Education-in-the-Nordic-countries-2011-2012>> [2015-09-30].

Rydbeck, Kerstin, videoklipp på <www.megafoner.se/2014/10/14/motesplats-litteratur-om-bokcirklar-30-oktober> [2015-09-30].

Studiefrämjandet, information på engelska, <<http://www.studieframjandet.se/Ovrigt/About-Studieframjandet>> [2015-09-30].

Offentligt tryck

Aktuellt från Skolöverstyrelsen 1958 och 1967/68.

Bidragsvillkor och avgränsningsfrågor i studiecirkelverksamheten. Promemoria upprättad inom Utbildningsdepartementet, Utbildningsdepartementet 1970:6. Stockholm, 1970.

- Förslag angående ändrade grunder för statsunderstöd åt anstalter för populärvetenskapliga föreläsningar afgifvet den 12 januari 1911 af tillkallade sakkunniga (1911). Stockholm: Ivar Hæggströms boktryckeri.
- Prop. 1911:216 – Kungl. Maj:ts nådiga proposition till Riksdagen angående anslag till populärvetenskapliga föreläsningar, gifven Stockholms slott den 21 april 1911.
- Prop. 1963:36 – Kungl. Maj:ts proposition till Riksdagen angående ökat stöd till föreläsnings- och studiecirkelverksamhet m.m., given Stockholms slott den 1 februari 1963.
- Prop. 1967:85 – Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående vissa åtgärder inom vuxenutbildningens område m.m., given Stockholms slott den 3 mars 1967.
- Prop. 1980/81:127 – Regeringens proposition om folkbildning m.m., beslutad den 19 februari 1981.
- SFS 1952:602 – Kungl. Maj:ts kungörelse om ändring i kungörelsen den 30 juni 1947 (nr 508) angående statsbidrag till det fria och frivilliga folkbildningsarbetet.
- SFS 1953:392 – Kungl. Maj:ts kungörelse om ändring i kungörelsen den 30 juni 1947 (nr 508) angående statsbidrag till det fria och frivilliga folkbildningsarbetet.
- SFS 1956:251 – Kungl. Maj:ts kungörelse om ändring i kungörelsen den 30 juni 1947 (nr 508) angående statsbidrag till det fria och frivilliga folkbildningsarbetet.
- SFS 1963:463 – Kungl. Maj:ts kungörelse om statsbidrag till det fria och frivilliga folkbildningsarbetet.
- SFS 1967:452 – Kungl. Maj:ts stadga för gymnasial vuxenutbildning.
- SFS 1974:454 – Kungl. Maj:ts kungörelse om statsbidrag till kulturprogram inom föreningslivet.
- SFS 1981:519 – Förordning om statsbidrag till kulturverksamhet i folkbildningen m.m.
- SFS 1991:977 – Förordning om statsbidrag till folkbildningen.
- SOU 1924:5 – Betänkande med utredning och förslag angående det fria och frivilliga folkbildningsarbetet. Överarbetning av ett den 25 maj 1923 av Folkbildningssakkunniga avlämnat utlåtande: På nådigt uppdrag verkställd av de sakkunnigas ordförande Claes Lindskog. Stockholm, 1924.
- SOU 1946:68 – Betänkande och förslag angående det fria och frivilliga folkbildningsarbetet avgivet av 1944 års folkbildningsutredning. Del 1. Allmänt folkbildningsarbete. Stockholm, 1946.
- SOU 1961:44 – Folkbildningsarbete och ungdomsverksamhet. Överväganden och förslag av 1960 års folkbildningsutredning. Stockholm, 1961.
- SOU 1966:3 – Yrkesutbildningen. Yrkesutbildningsberedningen I. Stockholm, 1966.

- SOU 2005:1 – Radio och TV i allmänhetens tjänst. Riktlinjer för en ny tillståndsperiod. Betänkande av Kommittén om radio och TV i allmänhetens tjänst. Stockholm: Fritzes, 2005.
- SÖ-FS 1981:138 – Förordning (SFS 1981:518) om statsbidrag till studiecirk- lar m m jämte SÖ:s föreskrifter 1981-06-18.
- SÖ-FS 1982:173 – Förordning (SFS 1981:518) om statsbidrag till studiecirk- lar m m jämte SÖ:s föreskrifter 1982-06-23.
- SÖ-FS 1985:111 – Ändring av SÖ:s närmare föreskrifter till förordningen (SFS 1981:518) om statsbidrag till studiecirk- lar m m (1985-07-11).
- SÖ-FS 1986:151 – Skolöverstyrelsens närmare föreskrifter och allmänna råd till förordningen (SFS 1981:518) om statsbidrag till studiecirk- lar m m (1986-07-01).
- SÖ-FS 1988:131 – Föreskrifter om ändring i skolöverstyrelsens cirkulär (SÖ- FS 1986:151) med närmare föreskrifter och allmänna råd till förordningen (SFS 1981:518) om statsbidrag till studiecirk- lar m m (1988-06-23).
- SÖ-FS 1989:71 – Föreskrifter om ändring i skolöverstyrelsens närmare före- skrifter och allmänna råd (SÖ-FS 1986:151) till förordningen (SFS 1981:518) om statsbidrag till studiecirk- lar m m (1989-06-29).
- SÖ-FS 1990:62 – Föreskrifter om ändring i skolöverstyrelsens närmare före- skrifter och allmänna råd (SÖ-FS 1986:151) till förordningen (SFS 1981:518) om statsbidrag till studiecirk- lar m m (1990-06-25).

Litteratur

- Arvidson, Lars (1995), "Between Movement, State and Market – The Ideas of Popular Adult Education (Folkbildning) in a Historical Comparative Perspective", i: *Social Change and Adult Education Research – Adult Education Research in Nordic Countries 1994*. Linköping: Adult Educat- ion Research Group, s. 60–77.
- Bjurström, Erling (2013), "Bildning och demokrati", i: Erling Bjurström & Tobias Harding (red.), *Bildning och demokrati. Nya vägar i det svenska folkbildningslandskapet*. Stockholm: Carlsson, s. 11–119.
- Braster, Sjaak (2011), "The people, the poor, and the oppressed: the concept of popular education through time", *Paedagogica Historica* 47, nr 1–2, s. 1–14.
- Byström, Jan (1976–1977), *Alla "studiecirk- lar" blir inte studiecirk- lar*, 2 de- lar. Diss., Stockholm: Stockholms universitet, Pedagogiska institutionen.
- Crowther, Jim (2013), "Reflections on popular education in the UK and Swe- den. Changes in the state, public sphere and civil society", i: Ann-Marie Laginder, Henrik Nordvall & Jim Crowther (red.), *Popular education, power and democracy. Swedish experiences and contributions*. Leices- ter: Niace, s. 259–274.
- Edquist, Samuel (2015), "Demarcating popular education with government subsidies: Sweden 1911–1991", *Nordic Journal of Educational History* 2, nr 1, s. 73–96.

- Ferrer, Alejandro Tiana (2011), ”The concept of popular education revisited – or what do we talk about when we speak of popular education”, *Paedagogica Historica* 47, nr 1–2, s. 15–31.
- Harding, Tobias, Tannå, Sanna & Lejhall, Jens (2014), ”Kulturprogrammets betydelse för lokalsamhället. Utvärdering 1 av studieförbundens kulturprogram”, reviderad upplaga september 2014, <www.folkbildningsradet.se>, sökväg: Startside > Publikationer > Utvärderingar > Utvärderingar 2013 [2015-09-30].
- Hartman, Per (1993), *Skola för ande och hand. En studie av folkhögskolans praktisk-estetiska verksamhet*. Diss., Linköping: Linköpings universitet.
- (2003), *Att bilda med bild. En studie av de praktisk-estetiska studiecirkelarnas utveckling*. Linköping: Linköpings universitet.
- Isaksson, Svante (2014), ”ABF Nordöstras imperium föll ihop”, *Dala-Demokraten* 12 juni 2014.
- Johansson, Inge (1990), *Striden om vuxenutbildningen 1967–1970. En folkbildares försvarstal*. Stockholm: ABF.
- Landström, Inger (2004), *Mellan samtid och tradition. Folkhögskolans identitet i kursutbudets yrkesinriktning*. Diss., Linköping: Linköpings universitet.
- Lindgren, Lena (1996), *Kan en filthatt stärka demokratin? Om mål och ideal i folkbildningssammanhang*. Stockholm: Carlsson.
- Lundh Nilsson, Fay (2010), ”Den svenska folkhögskolans yrkesinriktade utbildningar 1868–1940”, i: Fay Lundh Nilsson & Anders Nilsson (red.), *Två sidor av samma mynt? Folkbildning och yrkesutbildning vid de nordiska folkhögskolorna*. Lund: Nordic Academic Press, s. 81–110.
- Lundh Nilsson, Fay & Nilsson, Anders (red.) (2010), *Två sidor av samma mynt? Folkbildning och yrkesutbildning vid de nordiska folkhögskolorna*. Lund: Nordic Academic Press.
- Nordberg, Karin (1998), *Folkhemmets röst. Radion som folkbildare 1925–1950*. Diss., Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Nordvall, Henrik (2008), *I skärningspunkten mellan det globala och det lokala. Tolkningsprocesser och koalitionsbyggande i organiseringen av lokala sociala forum*. Diss., Linköping: Linköpings universitet.
- Petersen, Ann-Louise (2006), *Marknadsorientering inom folkbildningen: fritt och frivilligt i ett nytt ljus*. Göteborg: Bokförlaget BAS.
- Rubenson, Kjell (1994), ”Popular Adult Education and Social Mobilization. Reflections in Connection with the Swedish Committee on Power”, i: *Social Change and Adult Education Research – Adult Education Research in Nordic Countries 1992/93*. Linköping: Adult Education Research Group, s. 6–19.
- Steele, Tom (2007), *Knowledge Is Power! The Rise and Fall of European Popular Educational Movements 1848–1939*. Bern: Peter Lang.
- Sundgren, Gunnar (1998), *Folkbildningsforskning – en kunskapsöversikt. Om forskningsfältets historiska bakgrund, nuläge och framtid*, vol. 1. Stockholm: Folkbildningsrådet/Mimer.

- (2000), *Demokrati och bildning. Essäer om svensk folkbildnings innebörder och särart*. Borgholm: Bildningsförlaget.
- Swensson, Sven (1968), ”Folkhögskolan och myndigheterna”, i: *Svensk folkhögskola 100 år*, vol. 1. Stockholm: Liber, s. 135–286.
- Törnqvist, Ingvar (1996). *Oscar Olsson folkbildaren. I synnerhet hans tankar om universitetens roll i folkbildningsarbetet*. Diss., Stockholm: Sober.
- Waldén, Louise (1994), *Handen och anden. De textila studiecirkelarnas hemligheter*. Stockholm: Carlsson.